

A mint a szerző is feltűnteti, Csanádvármegyében is nehezen viselte már terhes igáját a szegény jobbágyság, de még sokáig tünie kellett, hogy azután annál fékezhetetlenebbül törjön ki. Itt is lelkesült a pórság, a midőn híre járt: jön Dózsa György, a megváltó, a megbosszúló!

Ezen pórlázadást a szerző bőven tárgyalja, valamint a szomorú emlékü mohácsi vész utáni időszakot is. Az ország politikailag, vallásilag két részre szakad. Csanádvármegyében is megkezdődnek a pártoskodások s nemsokára a sík megye teljesen ki volt szolgáltatva a százados ellenségnek, a töröknek. Az egyházi intézmények megszűntek, a csanádi káptalan birtokai gazdátlanokká lettek, külsőleg maga a vármegye is megszűnt lenni . . . összeomlott. A helységek egymásután pusztúlnak el, a nép pedig menekül, a hová tud. Csak az isteni gondviselés öröködik felettük: a derék ferenczrendiek vígasztalói voltak a szenvedőknek s azoknak testi és lelki nyomoraik orvoslása közepette legfőképen arra törekedtek, hogy a szívekből egy jobb jövő reménye ki ne vesszen.

Mondhatom, hogy Csanádvármegye ezen legszerencsétlenebb korszakának ecsetelésében a legszerencsésebb a derék történetíró.

A szabadulás napja késett, de nem maradt el. Az 1685. év után már csak kóborló tatár csapatok járnak a megye területén. Ekkor a félholdnak nem volt már Magyarországon egyetlen egy biztos, szilárd pontja sem, a honnan biztatást adhatna a próféta fanatikus híveinek: az ozmán fegyverek varázsa végelegesen megtörött. Az 1699. január 26-án kötött karlóczai béke meghozta a teljes felszabadulást.

A munka „Makó és a reformáció» című fejezettel végződik, a melyről azonban már előbb szólottunk. A főispánokról, alispánokról, kath. egyházfőkről stb. szóló mellékletek fontos adatgyűjteményt képeznek.

Aprólékosan végig menve az egész munkán, úgy találjuk, hogy bár a szerző sohasem téveszti szem elől az ország történetét, egészében mégis Csanádvármegye sajátos életét, történetét adja és hogy feladatát szépen oldotta meg!

Gombos Ferencz Albin.

Különfélék.

A Hunyadvármegyei Tört. és Rég. Társulat VIII. Évkönyve gazdag tartalommal jelent meg e napokban az 1893—1896. évekről. Az igazgató választmány megbízásából szerkesztették *Kun Róbert* és *Téglás Gábor* társ-titkárok (Kolozsvárt, Ajtai K. Albert könyvnyomdájában 1897. 152 l.). Tartalmát teszik: 1. értekezések és felolvasások, 2. millennaris emlékünnepek, 3. hivatalos rész. Az értekezések sorát *gr. Kuun Géza* két elnöki beszéde nyitja meg, melyek egyikét a vajdahunyadi vár lovagtermében 1893. szept. 24., másikat 1895. jun. 16.

a közgyűlésen tartotta; mindkettőt a magas költői lendület, mély tudományosság és lángoló hazaszeretett jellemzi. Ezeket követik: *Márkupa* Ferencztől a vajdahunyadi és gyalári vasbányák fejlődése; *Szinte* Gábortól Hunyadmegye címere, aztán Sarmizegetusa, Ulpia Trajana (Várhely) ampitheatruma; *Kolumbán* Samutól lozsádi népdalok és táncszók; *Téglás* Gábortól a két Küküllő völgyfejénél látható római végvárak és határtöltések viszonya Dácia katonai és tartományi székhelyeihez vagyis Apulumhoz (Gyulafehérvár) és Sarmizegethusa (Várhely) cz. értekezések. A millennaris ünnepélyek actái között olhashatók a vármegyei m. é. máj. 14. tartott díszgyűlésen elmondott beszédek: br. *Szentkereszthy* György főispán megnyitója, *Hollaki* Arthur alispán, gr. *Kuun* Géza beszédei, *Réthi* Lajos emlékbeszéde. A szept. 4-én leleplezett *vulkáni* emlékoszlopnál: br. Szentkereszthy Gy., dr. Solyom-Fekete Ferencz és *Janza* Vazul beszédei. A szept. 5-én leleplezett *vaskapu* emlékoszlopnál: br. Szentkereszthy Gy., Kun Róbert, Ládai Gyula, Nesztor Miklós, Hollaki Arthur, Pietsch Sándor beszédei. A vármegye második millennaris gyűlésen, melyen Pataky László Hunyadi János festményét leleplezték, br. Szentkereszthy és Réthi Lajos beszédei, A társulat millennaris közgyűléséről gr. *Kuun* Géza elnöki beszéde és dr. *Márki* Sándor tt. felolvasása van közölve: Európa politikai constellatioja a honfoglalás idejében 896-ban. A főreáliskola millennaris ünnepéről *Téglás* Gábor és *Kun* Róbert; a hunyadmegyei EMKE díszgyűléséről: Réthi Lajos megnyitója, gr. *Kuun* István „az EMKE és az ezredév” költeménye, dr. *Farkas* Béla: Hunyadmegye jelentősége az első ezredévben, végül gr. *Kuun* Géza: gondolatok a magyar faj hivatásáról az új ezredév küszöbén cz. magasröptű elmélkedése olvashatók. Mindezek és a hivatalos rész adatai fennen hirdetik, hogy Hunyadmegye nemcsak ezer éves történetünk egyik legklasszikusabb földje, hanem a hazafias lelkesedésben és munkálkodásban, a tudomány mivélésében, a cultura terjesztésében egyik legelső gócpontja hazánknak. A Hunyadm. Tört. és Rég. Társulat, buzgó elnökével élén és lelkes munkásaival soraiban, valóságos nemzeti és culturmissiot teljesít.

Gyarmathy Zsigáné, Kalotaszeg költőnöje, népéletének és házi iparának a világgal megismertetője, egy kedves kis regényt írt *Zúdorék* cz. a. melyet a Franklin-Társulat igen szépen, Neogrady Antaltól illusztrált kiadásban adott ki. Egyszerű, kedvesen elbeszélte történeteiben a magyar udvarházak eredeti, derűs világa elevenedik meg. Érzése igaz, minden századvégi áramlattól ment; a költészet régi változatlan, de mindig szívesen hallgatott tárgyai: szerelem, szeretet szólalnak meg alakjaiban. A „Zúdorék” legnagyobb műve a derék írónőnek, a mely Gyarmathy Zsigánét minden ízében önálló, erőteljes írói egyéniségnek mutatja be. Szép könyvének ára 2 frt.

Régi magyar könyvtár. Ezen czímen új irodalmi vállalat indult meg *Heinrich* Gusztáv szerkesztésében. Célja: a régibb magyar

irodalom kiválóbb és irodalomtörténetileg becses alkotásainak kritikai kiadása. Első négy kötete most jelent meg, a következő tartalommal: I. k. *Aranyas-Rákosi Székely* Sándor: *A székelyek Erdélyben* című sokat emlegetett, de eddig meglehetősen ismeretlen eposz, melyet maga a szerkesztő Heinrich Gusztáv látott el gazdag jegyzetekkel és esszyszerű bevezetéssel. E szépen írt bevezető megvilágítja minden oldalról a Zalán futása előhírnökét. II. k. *Bayer* József: *Pálos iskoladrámák a XVIII. évszázadból*. négy érdekes játék a régi magyar drámai irodalomból. III. kötetben *Fülöp* Arpád közöl a múlt századból való *Csik-somlyói nagypénteki miszteriumokat*. IV. k. *Heltai Gáspár* *Meséi*, az eredeti, 1606-iki kiadásnak betűhű lenyomata. A régi magyar irodalom legbecsesebb köteteinek egyike. Eredeti, gyökeres magyarságán irodalom és közönség manapság is sokat tanulhat. Magyarázója, *Imre* Lajos, nagy buzgalommal és lelkiismeretességgel gyűjtötte össze a Heltaira vonatkozó adatokat. A régi magyar irodalom ez érdekes termékei nemcsak az irodalomtörténésznek szolgálnak megbecsülhetlen anyagúl; minden, az irodalommal szeretettel foglalkodó örömmel üdvözlö a hasznos és értékes vállalatot. Ára az I. kötetnek 60 kr., II. 40 kr., III. 1 frt, IV. 1 frt 20 kr.

Gaal Mózes: »*Berni Detre, az Amelungok hőse*« cz. m. jelent meg nem rég a Franklin-Társulat nyomdájából a Vasárnapi Könyvtár tetszetős alakjában. Az Amelung-monda a Nibelungokkal együtt a németek legszebb nemzeti mondája. Tavaly ugyancsak tőle jelent meg a Nibelung-éposz átdolgozása s most a hozzánk közelebb eső Berni Detréről szóló mondát alakította igazi művészettel át. Itt már összeszövődnek a hún-magyar mondák számai a germán mondával a pogány lovagvilág legrokonszenvesebb hőse körül. Érdekes e könyvecske nemcsak meséje szépségeért; de haszonnal forgatható minden művelt embernek, különösen manapság, mikor a Wagner-operák divatja a germán lovagvilág ismeretét is szükségessé teszi. Ára 20 kr. — Ugyancsak Gaal Mózesről jelent meg legújabbban: *Peru elfoglalása és az inkák pusztulása*, melyben a kalandor Pizarro nagyratörő álmái, világhódító tervei színes, változatos képekben szövődnek történetté. Az, a mit az író az inkák műveltségéről, vallásáról, erkölcséről ír, egy kis kulturhistoria. A könyvet Gerő Lajos esinos rajzai díszítik. Ez is a Franklin-Társulat népszerű vállalatában, a Vasárnapi Könyvtárban jelent meg; ára 20 kr.

Az Olcsó-Könyvtárban legújabbban megjelent: I. *Echegaraynak*, az európai hírhű, színpadokat uraló drámaíróknak nálunk is színre került hatásos drámája »*Mariana*« (372 szám). A dráma nagy költői értékét már színre kerültekor is elismerték kritikussai. A szenvedély hatalmas ereje szólal meg alakjaiban, érdekesen, szinte izgatón lefolyó jeleneteiben. A magyar fordítás, mely *Szalay* Emil munkája, teljesen rászolgál a dicséretre. Jól folyó magyarságában igaz értékekben érvényesülnek a mű költői szépségei. Ára 30 kr. 2. *A férfiak forradalma*, írta Besant Walter. E regény mikor évekkkel ezelőtt Angolországban megjelent, valóságos irodalmi esemény számba ment. A nő-

emáncipáció napirenden levő kérdését állítja elének a komokum, a gúny oly éles fegyvereivel támadva azt, a mint kevés írónál olvastuk mostanában. A regényt Hegedüs Pál fordította (373. szám). Ára 60 kr. 3. *Szegény Pillicoddy*, Morton kitűnő bohózata, mely a Vígszínházban oly sikerrel került színre (374. szám) Mihály József élvezetes fordításában. Az ötletes, kacagtató apróság olvasva sem téveszti el hatását. Ára 20 kr. 4. *A nevelőnő*, írta Andrieu Chabot (375. szám). Ereky Alfonz jó magyar fordításában jelent meg e megható, érzelmes, a éegényírás régi kedves eszközeivel elmondott történet. Ára 60 kr.

Verne Gyula újabb munkáiból most jelent meg az 56—62. füzet. Az első háromban befejeződik a »*Robinsonok iskolája*«, a többiekben az »*Utazás a föld központja felé*« kezdődik. Verne a világirodalom egyik legérdekesebb regényírója. Munkái a legragyogóbb fantázia szülöttei, de ebben a szerzővel való elkalandozásban észrevétlenül tanulunk, tudásunk gyarapodik. Mert bármennyire véljük is a tiszta képzelet alkotásainak, mindenkor megvan regényeinek tudományos alapja is. A magyar fordítás sem külső kiállításban, sem az eredeti színdísz stílusában nem marad mögötte az eredetinek. A hozzáférhetős munkáját pedig megkönnyíti a füzetes kiadás; egy-egy regény 7—10 füzetben befejeződik s így olcsón — füzetje 20 kr. — kiki hozzájuthat a teljes Vernéhez.

Erdélyi könyvtár.

- *Erdélyi Országgyűlési Emlékek*, történeti bevezetésekkel, a M. T. Akadémia tört. biz. megbízásából szerk. *Szilágyi Sándor*. XIX. k. 1686—1688. Budapest, 1896. 8-adr. 534 l. Ára 3 frt.
- *Czegei Vass György és Vass László naplói* 1659—1739. Közli *Nagy Gyula*. (A M. Tört. Emlékek, kiadja a M. T. Akadémia II. o. Irók 35. k). Budapest, 1896. 8-adr. XIV. és 632 l. Ára 2 frt.
- *Székely Oklevéltár*, kiadja a Székely tört. pályadíj-alap felügyelő-bizottsága, szerk. *dr. Szádeczky Lajos* V. k. 1296—1603. Kolozsvárt, 1896. 8-adr. XII. és 339 l. Ára 2 frt.
- *Hundert Jahre sächsischer Kämpfe*. Zehn Vorträge aus der Geschichte der Siebenbürger Sachsen im letzten Jahrhundert. Hermannstadt, 1896. 8-adr. VI. és 344 l.
- *Schematismus historicus ven. cleri dioecesis Magno-Varadiensis latinorum pro anno Domini et millennari* 1896. Nagyvárad, 1896. 8-adr. 458 és 23 l.
- *Vass Tamás: Emlékek*. Költemények. Maros Vásárhelyt, 1896. kis 8-adr. 219 l.
- *Erzsébetváros monografiája*, írta *Avedik Lukács*, Szamos-Ujvárt, 1896. 8-adr. 320 és CXXXVI.
- *Szolnok-Dobokavármegye nevelés- és oktatásügyének története* 1000—1896. Irta *Kádár József* (több képpel). Deés, 1896. Nagy 8-adr. 587 l.